

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה (י, ו) על מות נדב ואביהוא, ועל ציווי הקב"ה לאהרון, אלעזר ואיתמר, שלא להתאבל כפי שבדרך כלל נדרש: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן וְלֹאֲלֶעָזֶר וְלֹאֲלִיתָמָר בְּנֵי אֶשְׁכֶּם אֲלִי-תִפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא-תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ". כפי שהעיר הרמב"ן (שם, ד"ה והנה), בניגוד לכהן גדול שגם לדורות אינו קורע בגדיו, אינו מגדל שיער על קרוביו שנפטרו ואינו נטמא, כהנים הדיוטות אמורים לקיים את מנהגי האבלות, ואיתמר ואלעזר שלא קיימו מנהגים אלו, לא קיימו אותם מחמת הוראת שעה. ובלשונו: "והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרום, כי היא מצווה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול. אבל בניו שהיו משאר הכהנים... היו רשאים או חייבין לפרוע ולפרום, ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה... וציווה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל. והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום, והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל... וייתכן שנצטוו משה בכך מפי הגבורה, ואף על פי שלא נכתב..."

בעקבות התורה הכותבת על מנהגי האבלות מהם נמנעו אהרון ובניו, ופסוקים מהם נלמדו מספר הלכות אבלות, נעסוק השבוע בהלכות אבלות ובשאלה, מה יעשה אדם שנפטר לו קרוב משפחה בימי ספירת העומר, דבר שלכאורה מונע ממנו לספור ספירת העומר. על מנת לענות, נפתח תחילה בהלכות אנינות, ובשאלה האם אונן שמעוניין לקיים מצוות, יכול לקיימן.

חיוב אונן במצוות

הגמרא במסכת ברכות (יז ע"ב) כותבת, שמי שמתו מוטל לפניו, דהיינו שלא הספיק לקבור את מתו ומצבו ההלכתי נקרא 'אונן', פטור מקריאת שמע, תפילה ותפילין. יש ראשונים שגרסו, שהוא בנוסף פטור גם מכל שאר המצוות האמורות בתורה, אולם יש שלא גרסו כך בגמרא, ודנו האם האונן פטור גם משאר מצוות:

א. **ראשונים** המובאים ברבינו יונה (י ע"ב ד"ה פטור) סבורים, שרק מהמצוות הנזכרות האונן פטור, שכן מצוות אלו דורשות כוונה מרובה וצלילות הדעת שאין לאונן בעקבות מצבו הנפשי, ולכן פטור אותו מהן, אך בשאר המצוות שאין דורשות כוונה מעין זו, האונן חייב. ראייה לדבריהם הביאו מהגמרא במסכת סוכה (כו ע"א) המביאה מחלוקת האם חתן, שגם הוא כמו אבל טרוד, חייב בכל המצוות האמורות בתורה, ומשמע שהלכה כדעת שילא, שחייב בהן. ואם כן, גם אונן חייב בכל המצוות. ובלשונו:

"ויש מפרשים, דכיוון שלא שנינו במשנה בפירוש שפטור מכל המצוות האמורות בתורה, אינו פטור אלא מאילו השלושה בלבד, אבל בכל השאר חייב. ומביאין ראייה מדאמרין, חתן פטור מכל המצוות האמורות בתורה, ותנא שילא חייב, ואומרים דהתם משמע דהלכתא כשילא. וכי היכי דחתן חייב בכל המצוות האמורות בתורה, הכא נמי שאבל חייב בכלן, אלא באילו השלושה בלבד שאסור, מפני ששלשתן צריכות כוונה יותר משאר מצוות."

ב. **רבינו יונה** (שם) ו**המאירי** (שם, ד"ה אמר) חלקו וסברו, שאבל פטור מכל המצוות כולן. להבנתם, הסיבה שהגמרא מביאה דווקא מצוות קריאת שמע, תפילה ותפילין, היא כדי להדגיש שאם ממצוות אלו שהן מצוות חמורות, הכוללות קבלת עול מלכות שמיים ועמידה לפני ה' האונן פטור, בוודאי שפטור גם משאר מצוות. את הראייה ממסכת סוכה דחו, שהגמרא צועדת בשיטת מאן דאמר שהעוסק במצווה אחת חייב במצווה אחרת, ולכן הוא מחייב חתן שעוסק במצווה בשאר מצוות, אך כפי שראינו בעבר (בהעלותך שנה ה') אין הלכה כגמרא זו, והעוסק במצווה פטור מהמצווה, והוא הדין לאונן.

הרצאה לקיים

להלכה **השולחן ערוך** (או"ח עא, א) אמנם ציין שאונן פטור מקריאת שמע ומתפילה ולא ציין שאר מצוות, אך כפי שצינו האחרונים כוונתו לכל המצוות כולן, כפי שפסק במקום אחר (יו"ד שמא, א), כפי שציין בבית יוסף, וכשם שסברו רוב הראשונים. עוד נחלקו הראשונים, האם כאשר נפסק שאונן לא מקיים מצוות, אם ירצה לקיים הרשות בידו, או שאסור לו לקיימן:

א. **רש"י** (ד"ה ואינו), כיוון שכתב שהאונן אינו 'צריך' לברך, הבינו התוספות מדבריו שאמנם אונן פטור ממצוות, אך אם ירצה לקיים, כל עוד אינו קובר בפועל ממש, הרשות בידו. נראה שהבין, שדין עוסק בקבורת קרובו, זהה לכל עוסק במצווה שפטור מהמצווה, ולשיטתו כאשר נפסק שעוסק במצווה פטור, אין הכוונה שאסור לו לקיים מצוות אחרות (וכפי שסבר הריטב"א שראינו בעבר (שם)), אלא שהוא לא מחוייב בכך. ממילא, אם האונן מרגיש פנוי לקיים מצוות, לברך וכו', הרשות בידו.

ב. **התוספות** (שם) חלקו וכתבו בעקבות הירושלמי, שלאונן אסור לקיים מצוות, גם אם רצונו בכך, אך הביאו מחלוקת בטעם האיסור. יש שסברו, שטעם האיסור הוא משום כבודו של המת, שאין זה מכובד שהאונן יתעסק בענייניו בשעה שהמת זקוק לקבורה. ויש שסברו, שטעם האיסור הוא משום שהאונן טרוד בצורכי הקבורה. כפי שמציין הירושלמי, נפקא מינה תהיה, במקרה בו יש אנשים שמתעסקים בצורכי הקבורה, שלפי הנימוק שני, במקרה זה רשאי האונן לקיים מצוות. ובלשונו:

"פירש רש"י, ואין זקוק לברך. ומשמע מתוך פירושו, שאם רצה לברך רשאי. מיהו בירושלמי קאמר אם רצה להחמיר, אין שומעין לו. לכך נראה לומר אינו מברך, אינו רשאי לברך. ומפרש בירושלמי למה, וקאמר מפני כבודו של מת אי נמי מפני שאין לו מי שישא משאו. והתניא פטור מנטיילת לולב, וקא סלקא דעתך דמיירי ביום טוב, ובו אינו טרוד לישא משאו. ומשני תפתר בחול, פירוש, בחולו של מועד."

כפי שצינו התוספות, **רבינו תם** (שם) סבר כדעה השניה, ומשום כך כאשר נפטרה אחותו, אכל בשר ושתה יין, למרות שאונן אסור בכך, שכן הוא טען שהקבורה מוטלת על בעלה ולא עליו. ואילו **הרא"ש** (ג, א) נראה שחלק וחשש גם לדעת הראשונה, האוסרת לברך. להלכה **השולחן ערוך** (עא, א) פסק מעיקר הדין כדעת הרא"ש, אך הוסיף שהרצאה לעשות כרבינו תם, לא מוחים בידו.

עם זאת יש להעיר, שכפי שראינו בעבר (בשלח שנה ו') כאשר דנו מתי מתחילה שבעה לבני משפחה הגרים בחוץ לארץ והמת מוטס לקבורה בארץ ישראל, אם בני המשפחה מסרו את המת לחבר'ה קדישא ואינם מלווים אותו ולא את תהליך הקבורה (ולא כפי שלרוב נהוג היום), נחשב הדבר כאילו קברוהו ממש, ולכן מתחילה השבעה וחייבים במצוות לכולי עלמא כבר מרגע המסירה.

האם און יכול לספור ספירת העומר? נראה שלשאלה זו ישנה משמעות מיוחדת מעבר לקיום שאר מצוות, וכדי להבין מדוע, יש לחזור בקצרה על סוגיה שראינו בעבר (אמור שנה ב') בהרחבה, לגבי דין השוכח לספור יום אחד:

לדעת **התוספות** ורוב הראשונים מי שלא ספר יום אחד, יכול להמשיך לספור בברכה גם בשאר ימים, ואילו לדעת **בעל הלכות גדולות** לא ניתן להמשיך לספור בברכה, שכן הספירה צריכה להיות 'תמימה'. להלכה **השולחן ערוך** (תפס, ח) חשש לבעל הלכות גדולות, ולכן נקט שבמקרה בו שכחו לספור, ימשיך לספור בשאר הימים, אך ללא ברכה¹. נמצא לכאורה, שבמקרה בו אדם און יום שלם בעקבות עיכובים שבקבורה, הוא לא יוכל להמשיך לספור בברכה. אמנם, למעשה נחלקו האחרונים:

א. **הנודע ביהודה** (או"ח סי' כז) כתב, שכאשר נפסק שאון פטור מכל המצוות, הכוונה רק למצוות בהן חייב כאן ועכשיו, אך לא מסתבר שייפטר מברכות עתידיות, מחמת שפטור כעת. ועל אף שלא די בסברא זו כדי לברך על הספירה, ניתן לספור בלא ברכה, בתוספת סברת רש"י שראינו לעיל, המתיר לאון לקיים מצוות אם ירצה. כמו כן נראה שצירף את סברת **המהרש"ל** (סי' ע'), שטען שכאשר מדובר במצווה האורכת זמן מועט, המוטלת דווקא על האון, מותר לקיימן. ובלשונו:

"ועוד, דעד כאן לא ידחו מפני אנינות אלא מצווה הנוהגת בשעת אנינות, שאז נראה שביטול המצווה הוא מפני כבוד המת, אבל שיבטל מצוה כמה ימים אחר קבורת המת, זה לא נדחה מפני כבוד המת... אלא שמפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה לברך, אבל על כל פנים כיוון שבזה גופיה אם רשות ביד האון לקיים המצווה נחלקו הפוסקים, ולכן בו בלילה יספור בלא ברכה, ושוב ממילא בימים שאחריו יספור בברכה."

ב. **החיד"א** (ברכי יוסף תפס, כ) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר ג, כח) חלקו וסברו, שאון לילה ויום, בלית ברירה לא יספור, ואכן יאבד את היכולת לספור ספירת העומר בברכה בהמשך. עם זאת ציין החיד"א (מחזיק ברכה שם), שבמקרה בו היו אנשים שהתעסקו בקבורת המת במקום האון, והוא בירך למרות שלא היה אמור (שכן הלכה כדעת הרא"ש שגם אם יש מתעסקים בקבורת המת אין לקיים מצוות), כיוון שניתן לצרף את סברת רבינו תם, יסמוך על כך, וימשיך לספור בשאר הימים בברכה.

מחלוקת בין המחמירים

נחלקו הפוסקים הסוברים שאון לא יכול לספור ספירת העומר, בשני מקרים; **הראשון**, בו אדם היה און רק בלילה, מה יהיה הדין לגבי הספירה למחרת. **השני**, בו היה און לילה ויום ולא ספר, האם ניתן להמשיך לספור בברכה בשאר הימים:

מקרה א': **בשו"ת דבר משה** (א, לב) הביא שיש הסוברים, שבמקרה בו היה און בלילה, יספור ביום בברכה. ונימק, שכאשר השולחן ערוך התייחס לספירה ביום, התנסח בלשון "שכח ולא בירך כל הלילה, יספור ביום בלא ברכה", ואילו במקרה שלנו הרי לא מחמת שכחה לא ספר. סברא דומה ראינו בעבר (אמור שנה ב') בדברי הרב אשר וייס, ביחס לאדם שחצה במטוס את קו התאריך, והגיע לארץ בה כבר ספרו את היום הבא. אז נקט, שכיוון שלא שכח לספור, הוא יכול להמשיך לספור עמהם בברכה.

הביאור הלכה (תפס, ד"ה בלא ברכה) חלק וכתב בשם **נר שלום**, שבמקרה זה, יספור למחרת בלא ברכה, שכן אין משמעות לסיבה בגללה לא ספר בלילה. עם זאת, דחה דעת הסוברים שלא יספור ביום כלל, כיוון שסברו שהספירה ביום היא תשלומין ללילה, ואז הפטור בלילה לא יכול להשלים ביום (ובדומה לאון שלא משלים תפילות מהן היה פטור). ונקט שזמן הספירה הוא לילה ויום, ובדומה להבדלה, שמי שהיה פטור מהבדלה במוצאי שבת, יבדיל בהמשך השבוע, שכן זו זמנה. ובלשון הביאור הלכה:

"כתב בנהר שלום, מי שמתו מוטל לפניו באחד מימי העומר, יספור ביום לאחר קבורת מתו בלא ברכה. ולא דמי לתפלה דאין מתפלל בתורת תשלומין כדאיתא ביו"ד סימן שמ"א, כיוון דבעיקר זמנה הוי פטור, דהכא למאן דאמר דמונה אותה אף ביום, לאו בתורת תשלומין הוא ללילה, אלא דחיובה נמשך עד סוף מעת לעת. ודמי להבדלה שמבדיל ביום א' אחר קבורת מתו, דעיקר זמנה הוא עד יום ד'. ולפי זה שסופר ביום, יוכל לספור שאר ימים בברכה."

מקרה ב': **הרב עובדיה** (יביע אומר ג, כח) כתב שאון לילה ויום ולא ספר איבד את ספירתו, ומכאן והלאה ימנה בלא ברכה. ונימק, שאין משמעות לטעם שמחמתו לא ספר, כיוון שספירתו לא תהיה 'תמימה', דהיינו שלמה, לא יוכל להשלים אותה. מאותה סיבה כפי שראינו בעבר (אמור שם), טען שקטן שנעשה בר מצווה בזמן ספירת העומר, גם אם ספר עד כה, לא יוכל להמשיך לספור בברכה, שכן ביחס למעמדו כעת כגדול, הספירה שספר עד כה כקטן היה פטור ממנה.

הרב שטרנבוך (תשובות והנהגות ב, תריא) חלק וסבר, שבמקרה זה יש לשמוע את הספירה מאדם אחר, וכך לצאת ידי חובה. שכן למרות שהאון פטור, ובדרך כלל אין משמעות לשמיעת ברכה מאחר כאשר פטורים מהמצוות, בפרט בספירת העומר בה נאמר 'וספרתם לכם', כיוון שממילא רוב הראשונים סוברים שגם אם שכח יום אחד ניתן להמשיך בספירה, ולדעת הנודע ביהודה שראינו לעיל לאון אף הותר לספור, לכן ניתן לסמוך על שמיעה מאחר.

יש להוסיף, שעל אף שלא נאמר כך בפירוש, נראה מסתבר שלדעת הפוסק שהובא בשו"ת דבר משה שראינו לעיל, הסובר שמי שלא ספר בלילה יכול לספור ביום בברכה (שכן השולחן ערוך השתמש בלשון 'שכח לספור בלילה'), הוא הדין מי שלא ספר לילה ויום מחמת אנינותו, שימשיך לספור בברכה גם אם לא ספר כלל, שכן גם בסעיף המתייחס לאדם שלא ספר לילה ויום, התנסח השולחן ערוך בלשון: "אם שכח לברך באחד מהימים".

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ כפי שצינו התוספות (מנחות טו ע"א ד"ה זכר) נחלקו הראשונים, האם ניתן לספור ביום במקרה בו לא ספרו בלילה. **רבינו תם** הבין, שמתוך כך שהגמרא במסכת מגילה כותבת שכל הלילה כשר לקצירת העומר, משמע שדווקא בלילה ניתן לספור. לעומת זאת לדעת **בעל הלכות גדולות**, בדיעבד ניתן לספור ביום, שכן הגמרא במסכת מנחות כותבת, שבדיעבד אם קצרו את העומר ביום, הקצירה כשרה. משום כך במקרה בו לא ספרו בלילה, פסק השולחן ערוך שניתן לספור ביום, ובשאר הימים להמשיך לספור בברכה (מספיק ספיקא).

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? ניתן במייל: tora2338@gmail.com או באתר www.halaca-baparasha.com